

Jonáš Chmátal: Pojetí životního prostředí v expertním myšlení československých architektů 1960-1971

Magisterská diplomová práce, Praha 2017, 136 stran

Posudek vedoucího práce

Jonáš Chmátal se dlouhodobě zajímá o tematiku environmentálních dějin, čemuž odpovídá i zaměření jeho diplomové práce. Původně měla mapovat proměny vztahu k životnímu prostředí v Československu šedesátých a sedmdesátých let, vzhledem k rozsáhlosti takového tématu autor nakonec svůj záběr časově zúžil a především se zaměřil na specifické expertní prostředí československých architektů. Výzkum expertního prostředí v socialistickém Československu je přitom obecně spíše v počátcích, Chmátal tedy ve své diplomové práci otevírá perspektivu, kterou zatím ani zkušenější příliš neprošlapali.

Svoji studii rámuje úvahami o různých fázích modernity a o paralelách mezi evropským liberálním kapitalismem a státním socialismem jakožto dvou typech moderního panství. Prokazuje tak znalost sociologické i historické literatury k této širší tematice, zároveň polemizuje s některými zavedenými přístupy k dějinám diktatury KSČ, a především vymezuje svá vlastní teoretická východiska. Na zhruba deseti stranách, tedy poměrně podrobně, reflektuje dosavadní literaturu a přístupy k životnímu prostředí v éře diktatury KSČ. Zároveň prokazuje dobrý přehled, i pokud jde o dobové (zejména vydané) prameny, s nimiž následně v práci pracuje. Je pochopitelné, že v rámci reprodukce dosavadní literatury Chmátal odlišuje přístupy zaměřené na opozici a ty, jež popisují spíše rovinu vlastního „systému“ a jeho potýkání se s tématem životního prostředí. Zdá se však, že autor tyto kategorie (jež vycházejí z vlastního sebepojetí moci, resp. opozice) přejímá i jako svůj vlastní analytický nástroj, jako by se realita dala takto dichotomicky rozdělit. Experti v tomto duálním schématu vnímá jako součást „systému“ a partnery moci, což nelze popřít, zároveň je ale třeba upozornit, že realita je a byla plastičtější, než aby toto dělení bylo udržitelné.

Autor se v práci ptá, jakým způsobem se českoslovenští architekti v šedesátých a na prahu sedmdesátých let potýkali s pojmem a problematikou životního prostředí. Součástí tázání je rovněž snaha charakterizovat proměňující se roli, jakou architekti hráli v utváření diskurzu o životním prostředí v kontextu ostatních aktérů – biologů, ochranářů, politiků, postupem času také ekologů jako představitelů nově se rodící disciplíny.

Obě otázky se mu daří zodpovědět jen zčásti, protože neměl a zřejmě ani nemohl mít kapacitu na plnohodnotné posouzení celkové relevance aktérů a výstupů, jež byly předmětem jeho výzkumu. Zjednodušeně řečeno, vedle poctivého prozkoumání textů těch architektů, kteří v šedesátých letech tematizovali životní prostředí, nemohl prozkoumat všechny architektonické projekty a texty, v nichž životní prostředí jako takové, případně i

úžeji pojaté životní prostředí člověka (autor mezi oběma pojmy právem rozlišuje) zůstalo popelkou. Stejně tak je pochopitelně obtížné odhadnout vliv jiných, v zásadě nezkoumaných prostředí, jako například biologů. Navzdory těmto limitům je nicméně rozbor pojetí životního prostředí v kruzích kolem teoreticky reflektovaných architektů jakými byli ze starší generace Karel Honzík či Ladislav Žák, z mladších potom Zdeněk Lakomý, Gorazd Čelechovský, Jiří Hruža, Stanislav Murmanský, Václav Kasalický a další, velmi přínosný a jeho závěry lze označit za originální. Zejména práci Zdeňka Lakomého a výsledky jím vedeného Kabinetu teorie architektury a tvorby životního prostředí Chmátal nasvědčuje nečekaným způsobem. Lakomý vnímaný skrze dosavadní historickou literaturu zejména jako propagátor socialistického realismu, se tu ukazuje jako relevantní aktér v procesu prosazování ohledu na environmentální aspekty v moderní československé architektuře a urbanismu. Podobně podrobný vhled do myšlenkového světa zejména této mladší a střední generace architektů šedesátých let, pokud jde o jejich vztah k širší tematice životního prostředí, je novátorským počinem.

Autor příliš nezkoumá praktickou aplikaci diskuzí, teorií a studií, jež jsou předmětem jeho rozboru. Zejména ze závěru práce je ale znát, že je obeznámen s problematiku pozicí expertů v systému státního socialismu a že problém propasti mezi teorií a částečně i expertízou na straně jedné a praxí na straně druhé nepřehlídí. Přesto by bylo možné namítnout, že nazývat období 1967-1973, kdy se v Československu dramaticky prohlubují problémy životního prostředí a kdy dochází k realizaci nejbrutálnějších infrastrukturních projektů (na úkor žitého prostředí historických měst), „zelenými léty“, může působit jako nechtěná ironie. A to přesto, že autorovi můžeme dát z jistého úhlu pohledu (z hlediska mezinárodních, ale i lokálních studií a iniciativ upozorňujících na nutnost řešit environmentální problémy i vzhledem k institucionalizaci péče o životní prostředí v Československu) za pravdu.

Pokles role architektů, pokud jde o podíl na vymezování pojmu životního prostředí a prosazování této agendy, během první poloviny sedmdesátých let, autor vcelku oprávněně konstatuje a zčásti dokumentuje, skutečné vysvětlení však v práci nenajdeme. Obávám se ostatně, že by bylo natolik mnohvrstevnaté (od celkové proměny myšlení přes mezinárodní vzestup ekologického hnutí až po strukturální a politické aspekty normalizačního panství), že to ani nelze od diplomové práce očekávat. Poukaz na reflexivní modernitu a teorii rizikové společnosti v závěru práce je z tohoto pohledu na místě, proměny myšlenkového světa pozdního socialismu je skutečně třeba vykládat mimo jiné právě s poukazem na globální proměny modernity – autor zde může jen naznačit, na ucelenější interpretaci nezbývá kapacita.

Diplomová práce Jonáše Chmátala je ambiciózním projektem, protože se pouští do neprobádaného a poměrně obtížně mapovatelného terénu. Autor, kterému tak jistě patří uznání za odvalu, úskalí svého záměru pocítil na vlastní kůži během bádání a zejména, když se snažil svá zjištění a svoji interpretaci formulovat do finálního textu. Zápas byl namáhavější

a zdlohavější, než předpokládal, a následky jsou ve studii patrné: od nepřehlednosti a opakování až po bohatou paletu formálních chyb (vynechávání slov či naopak jejich zdvojení, chybné skloňování a časování, ale i nepořádek ve formátování atd.) svědčících o chvatu, v němž byla práce dopisována. Přesto je dobře, že zápas nevzdal. Chmátalova studie je informovaným vzhledem do z větší části dosud nehistorizovaného tématu expertních diskuzí o životním prostředí v Československu šedesátých let a poskytuje dobré východisko pro další, hlubší a systematičtější, bádání, ať už je bude provádět autor sám nebo kdokoli další.

Předložená studie každopádně splňuje všechny předpoklady diplomové práce na FF UK a je cenným příspěvkem pro české soudobé dějiny. S uvážením všech jejích slabin i předností navrhuji hodnotit ji jako velmi dobrou.

V Jeně 18.8.2017

Matěj Spurný